

Sakin Şehirler için Yeşil Yol Planlaması ve Ekolojik Ulaşım Sistemleri: Sakin Şehir Uzundere Örneği

Ayşe Karahan¹, Neslihan Demircan²⁺ and Faris Karahan^{1*}

¹*Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye*

²*Mimarlık Bölümü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye*

*Sorumlu Yazar: fkarahan@atauni.edu.tr

Özet– Sakin şehir (*Cittaslow*) hareketi, nüfusu 50.000’in altında olan yerleşim birimlerinde sürdürülebilir yaşam kalitesini artırmaya yönelik bir model sunmaktadır. Bu model, yerel kültürel değerleri korumanın yanı sıra çevre dostu ve sürdürülebilir turizm ilkelerini benimser. Yeşil yollar, bu anlayış doğrultusunda hem rekreasyon hem de çevresel koruma hedeflerini bir araya getiren bir sürdürülebilir arazi kullanım modeli olarak dikkat çekmektedir. Ekolojik ulaşım sistemleri ise bisiklet yolları, yaya yolları ve hafif raylı sistemler gibi alternatif ulaşım seçenekleri sunarak, kentlerin yaşanabilirliğine katkıda bulunur. Bu çalışma, *Avrupa Yeşil Mutabakatı* ve Türkiye'nin *On İkinci Kalkınma Planı* gibi stratejilerle uyumlu olarak, Uzundere ilçesinin yeşil yol ve ekolojik ulaşım potansiyelini analiz etmeyi amaçlamaktadır. SWOT analizi kullanılarak, Uzundere'nin sahip olduğu doğal ve kültürel zenginliklerin sürdürülebilir turizme nasıl katkı sağlayabileceği değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, özellikle kırsal kalkınmanın bir aracı olarak turizmin rolünü vurgularken, ekolojik ulaşım sistemlerinin sosyal, ekonomik ve çevresel faydalarını da ele almaktadır. Uzundere, 2016 yılında *Cittaslow* ilan edilmesinden bu yana, sürdürülebilir turizm ve yeşil altyapı gelişimi konusunda önemli adımlar atmıştır. *TRAI Bölgesi Turizm Stratejisi* ve *Uzundere Stratejik Gelişme Planı* ile belirlenen hedefler doğrultusunda, yeşil yolların geliştirilmesi ve ekolojik ulaşım altyapısının güçlendirilmesi, bölgenin alternatif turizm potansiyelini artırmaktadır. Bu bağlamda, Uzundere'nin hem yerel kalkınmaya hem de ulusal sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sağlaması beklenmektedir. Bölgenin ekolojik ve turistik değerlerinin korunarak geliştirilmesi, çevreye duyarlı turizm modellerinin teşvik edilmesi ve bu süreçte yerel toplulukların aktif katılımının sağlanması, Uzundere'nin gelecekteki sürdürülebilir gelişimi için kritik bir rol oynayacaktır.

Anahtar Kelimeler – Sakinşehir, Yeşil Yol Planlama, Ekolojik Ulaşım Sistemleri, Sürdürülebilir Turizm, Sürdürülebilir Kalkınma

Greenway Planning for Cittaslow and Ecological Transportation Systems: The Case of Cittaslow Uzundere

Abstract – The Cittaslow movement offers a model aimed at enhancing sustainable quality of life in settlements with populations under 50,000. This model not only focuses on preserving local cultural values but also embraces environmentally friendly and sustainable tourism principles. In this context, greenways stand out as a sustainable land-use model that integrates both recreation and environmental protection goals. Ecological transportation systems, including bike lanes, pedestrian pathways, and light rail systems, provide alternative transportation options, contributing to the liveability of cities. This study aims to analyse the potential of Uzundere for greenway and ecological transport systems in alignment with strategies such as the European Green Deal and Turkey's 12th Development Plan. By employing a SWOT analysis, it evaluates how Uzundere's natural and cultural richness can contribute to sustainable tourism. The study highlights the role of tourism as a tool for rural development, while also addressing the social, economic, and environmental benefits of ecological transport systems. Since being declared a Cittaslow in 2016, Uzundere has taken significant steps towards sustainable tourism and the development of green infrastructure. In line with the goals set out in the TRAI Region Tourism Strategy and the Uzundere Strategic Development Plan, the development of greenways and the strengthening of ecological transport infrastructure has increased the district's potential for alternative tourism. In this context, Uzundere is expected to contribute both to local development and to the broader national sustainable development goals. The protection and development of the district's ecological and tourism assets, the promotion of environmentally friendly tourism models, and the active involvement of local communities in this process will play a crucial role in ensuring the sustainable future development of Uzundere.

Keywords – Cittaslow, Greenway Planning, Ecological Transportation Systems, Sustainable Tourism, Uzundere Strategic Development

I. GİRİŞ

A. Sakin Şehir (Cittaslow) Kavramı

Uluslararası Sakin Şehirler (Cittaslow) Ağı, 15 Ekim 1999'da İtalya'nın Orvieto kentinde kurulmuştur. Cittaslow hareketi, iyi ve kaliteli bir yaşam anlayışını temel alarak, kentlerin ortak refahını sağlamaya odaklanmaktadır. Bu bağlamda, yerel çevrenin korunması, gastronomik kaynakların değerlendirilmesi ve yeni teknolojilerin kullanımı teşvik edilmektedir ([1], [2]). Cittaslow, çevre, altyapı, kentsel yaşam kalitesi, tarım, turizm, esnaf ve sanatkarlar, misafirperverlik, farkındalık ve eğitim, ortaklıklar ve sosyal uyum politikaları olmak üzere yedi ana politika altında 72 maddelik bir üyelik kriterleri listesine sahiptir [3].

Cittaslow felsefesi, yerel çevre, doğal kaynaklar (hava, su, toprak, jeolojik ve jeomorfolojik yapı, flora, fauna ve manzaralar) ve yerel kültürün korunmasını hedeflerken, çevresel eğitimlerin desteklenmesini, planlama ve karar alma süreçlerine yerel toplumun katılımını ve yerel refahı ön planda tutmayı vurgular. Bu yönleriyle, sürdürülebilir turizmin temel amaçlarıyla örtüşmektedir.

Sürdürülebilir turizm kavramı, 1987 yılında Brundtland Raporu ile ortaya atılan sürdürülebilirlik kavramının bir uzantısı olarak gelişmiştir. Bu kavram, özellikle doğal ve kültürel kaynakların bilinçsiz turizm yatırımları sonucunda zarar görmesini önlemeyi hedefler. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), sürdürülebilir turizmi; ziyaretçilerin, turizm endüstrisinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini göz önünde bulundurarak ihtiyaçlarını karşılayabilen bir yaklaşım olarak tanımlar. UNWTO'ya göre sürdürülebilir turizmin temel hedefleri şunlardır: (1) Ekonomik canlılık, (2) Yerel refaha katkı, (3) Kaliteli istihdam oluşturma, (4) Sosyal eşitlik, (5) Ziyaretçi tatmini, (6) Yerel katılımın artırılması, (7) Toplumsal refaha katkı, (8) Kültürel zenginliği koruma, (9) Fiziksel (görsel) bütünlüğü koruma, (10) Biyolojik çeşitliliği koruma, (11) Kaynakların verimli kullanımını ve (12) Çevresel saflığı koruma [4].

Sürdürülebilir turizmin ilkeleri üç temel konuya odaklanır: sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel boyutlar. Bu ilkeler, sürdürülebilir ve ekolojik ulaşım ile yeşil yol planlamasının hedefleriyle örtüşmektedir. Sürdürülebilir turizm modeli, özellikle doğal kaynakların korunmasını, bu kaynakların planlı ve sürdürülebilir kullanıma uygun hale getirilmesini ve yerel halk için sosyo-ekonomik faydalar yaratılmasını önceliklendirir. Bu nedenle, yerel ve bölgesel kalkınma için güçlü ve akılcı bir model olarak değerlendirilmektedir.

B. Yeşil Yol Planlaması

Yeşil yol, insanlara hem rekreasyonel faaliyetlerde bulunma hem de doğal alanları koruma fırsatı sunan sürdürülebilir bir yeşil alan kullanım modelidir. Yeşil yol kavramı, sadece "yeşil yol" olarak adlandırılan alanlarla sınırlı değildir; işlevlerine göre farklı terimlerle de anılmaktadır. Örneğin, kent merkezleri ve çevreleri için planlamacılar genellikle İngilizlerin "yeşil kuşak" terimini kullanırken, Batı'da ise bu alanlar "greenway" veya "parkway" olarak adlandırılmaktadır. Gerçekte, yeşil yol kavramının "yeşil" kısmı yeşil kuşaktan, "yol" kısmı ise park yol kavramından türemiştir [5].

Yeşil yollar, kent merkezlerinin ve çevrelerinin ötesinde, korunan doğal alanlar, tarihi alanlar ve şehirlerarası doğal bağlantı alanlarını da içeren geniş bir kapsama sahiptir. Bu nedenle, yeşil kuşak ve park yoldan daha geniş bir anlam taşır. Yeşil yollar, koruma, rekreasyon ve motorsuz ulaşım amacıyla tasarlanmış korunan açık alan koridorlarıdır. Genellikle doğal coğrafi güzellikler (sırt çizgileri, vadiler ve nehirler gibi) boyunca uzanır ve uzun kanallar, uygun koridorlar veya terk edilmiş demiryolu hatları boyunca da oluşturulabilir. Bu alanlar çoğunlukla yürüyüş veya bisiklet yollarını içerirken, bazıları sadece manzara veya doğal çevreyi koruma amacıyla tasarlanmıştır [6].

Bir diğer tanıma göre yeşil yollar; akarsu boyları, sırtlar veya vadiler gibi doğal koridorları, demiryolu güzergahı boyunca rekreasyonel kullanıma dönüştürülmüş kanalları, manzara yolları veya parkları, doğal rezerv alanlarını, kültürel özellikleri ve tarihi yerleşimleri birbirine bağlayan çizgisel koridorlardır [5]. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere yeşil yollar görsel olarak halkın erişimine açıktır. Ancak, yaban hayatı göç yolları gibi bazı koridorlarda öncelikli hedef koruma olduğundan, halka açık olmayan, gelişime kapalı alanlar da bulunmaktadır [7].

Örneğin, New Jersey'de bir yerel çevre komisyonu, nehir koridorlarını ve sulak alanları korumak amacıyla yaban hayatı için habitat, göç koridoru ve şehir merkezi için bir tampon bölge olarak kullanılan, rekreatif amacı olmayan bir yeşil kuşak oluşturmuştur [8]. Yeşil yollar, yaban hayatına yaşama ortamı sağlama görevlerinin yanı sıra, nehirlerin korunmasında onarıcı bir tampon görevi de üstlenir. Bu koridorların çevresel faydaları arasında, akış hızının azaltılması, taşkın riskinin düşürülmesi, su kalitesinin korunması ve biyolojik çeşitliliğin artırılması gibi unsurlar yer alır [6].

Bunların yanında yeşil yollar, tarihi ve kültürel değerleri koruma, önemli coğrafi özelliklerin korunması, çevresel eğitim sağlama ve su rekreasyonu gibi amaçlarla da tesis edilir. Bir yeşil yol planlamasının temel hedefi, alanın mevcut potansiyel ve faydaları doğrultusunda çeşitli amaçlar belirlemek, bu işlevleri tartışmak ve planlamayı bu doğrultuda yönlendirmektir [8].

C. Ekolojik Ulaşım Sistemleri

Yeşil ulaşım, yeşil altyapının bir parçası olup, doğaya verilen zararı en aza indirerek insanların ideal sürelerde ve konforlu koşullarda ulaşım sağlamalarını hedefler. "Yeşil" terimi yalnızca iklim veya çevre boyutunda düşünülmemelidir; aynı zamanda sürdürülebilir ulaşımı ifade eder. Sürdürülebilirlik, çevresel/ekolojik, ekonomik ve sosyal olmak üzere üç temel ayak üzerine kuruludur. Çevresel açıdan sürdürülebilir ulaşım; en az emisyon üreten, otomobil kullanımının azaltıldığı, kontrollü kentsel gelişmeyi sağlayan ve dağınık kentleşmeyi önleyebilen bir ulaşım sistemidir. EPA'ya göre çevresel faydaları arasında karbon emisyonunun azaltılması, hava kalitesinin artırılması, rekreasyon alanlarının yaratılması, verimli arazi kullanımı, insan sağlığını iyileştirme, taşkınlardan koruma ve su kaynaklarının korunması gibi unsurlar yer alır [9].

Ekonomik sürdürülebilir ulaşım, yakıt kullanımını azaltarak enerji verimliliğini artıran, altyapı yatırımlarını etkin kullanan, kaza ve zaman kaybı maliyetlerini azaltan bir sistemdir. EPA'nın tanımına göre ekonomik faydalar; altyapı maliyetlerini düşürmek, yaşanan altyapıyı korumak, arazi

Uzundere, tarih boyunca Etiler, İskitler, Sakalar, Persler, Gürcüler ve Doğu Romalılar gibi birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olup, bu dönemlerden kalma kaleler, kiliseler ve manastırlar gibi birçok tarihi yapıya sahiptir. Bunun yanı sıra iklim, jeomorfoloji ve yerel kültürün etkisiyle özgün bir yerel mimari gelişmiştir. Bölgede geleneksel kültürel ve sportif festivaller düzenlenmektedir. Şekil 1'de Uzundere ilçesinin doğal ve kültürel peyzaj değerleri ile bisiklet dahil çeşitli sürdürülebilir turizm rotaları gösterilmektedir [22].

III. BULGULAR

Literatür araştırmaları ve Uzundere Vadisi'nde 2005-2019 yılları arasında yürütülen proje çalışmaları temel alınarak, Cittaslow Uzundere'nin yeşil yol planlaması ve sürdürülebilir ulaşım konusundaki potansiyelleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirme, Çizelge 1'de sunulan SWOT analizine dayanmaktadır. SWOT analizinin [14] ve [15] çalışmaları temel alınmıştır. Ayrıca, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) tarafından 2012 yılında hazırlanan "TRA1 Bölgesi İnovasyona Dayalı Turizm Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023)" de bu analizde referans olarak kullanılmıştır.

Çizelge 1. Yeşil yol ve ekolojik ulaşım potansiyeli göz önüne alınarak Sakinşehir Uzundere için geliştirilen SWOT Analizi.

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none">-1000 yıllık tarihi eserlere ve zengin kültürel mirasa sahip olması-Cittaslow birliğine dahil olunması ile birlikte yerel yönetimin çevre koruma konusundaki taahhütleri-Çeşitli turizm aktiviteleri için yüksek potansiyele sahip olması-Gastronomik çeşitliliğin yüksek olması ve el sanatı ürünlerinin varlığı-İl merkezlerine yakınlığı ve ulaşım ağının geniş olması-Jeolojik ve jeomorfolojik formasyonların zenginliği-Orman, çalı, alpin ve step bitki formasyonlarının zenginliği-Uzundere Vadisi'nin dünyanın 200 önemli Ekolojik bölgesinden biri olması-Yaban yaşamı, kuş ve kelebek çeşitliliği yönünden zengin olması-Yerel halkın misafirperver olması-Yerel paydaşlar arasında güçlü koordinasyon	<ul style="list-style-type: none">-Erozyon sebebiyle tahrip olan alanların oluşturduğu kötü görüntü ve ormansızlaşma-Konaklama tesislerinin yetersizliği-Sosyo-ekonomik sorunlar nedeniyle nüfusun gün geçtikçe azalması-Tarihi yapılar ve geleneksel mimarinin bakımsız durumda olması-Turistik noktalarda taşıma kapasitesinin hesaplanmamış olması-Turizm ve sürdürülebilir ulaşım aktiviteleri için rota, tanıtıcı ve bilgilendirici harita, afiş, broşür, yönlendirici levha ve temel ziyaretçi tesislerinin (WC, Büfe, cafe, restaurant vb) yetersizliği-Turizm ve sürdürülebilir ulaşım aktivitelerinin çeşitliliğine rağmen, altyapı, planlama, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yetersizliği-Turizm ve sürdürülebilir ulaşım faaliyetlerinde yerel halkın ve turist memnuniyetinin dikkate alınmaması-Turizm ve sürdürülebilir ulaşım yatırımlarında görsel bütünlük ve çevre estetiğine önem verilmemesi-Turizmde yerel ürünlerin ve el sanatlarının pazarlanmaması-Yerel kültürün ve mimari mirasın korunmasına yönelik stratejilerin olmaması-Yeşil yol ve bisikletli ulaşım/turizm kaynak değerlerine yönelik eğitim ve araştırma altyapısının olmaması-Yeşil yol ve bisikletli ulaşım/turizm konusunda yerel yönetimin bilgi eksikliği-Yeşil yol ve bisikletli ulaşım/turizm ve sürdürülebilir turizm konusunda yerel halkın yeterince bilgi sahibi olmaması

Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none">-Bölgedeki üniversitelerin Uzundere'ye ilgisi-Bölgesel kalkınma ajansı turizm stratejilerinde biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik stratejilerin varlığı-Cittaslow (Sakinşehirler Ağı) birliğine dahil olmanın doğal ve kültürel kaynakların korunmasına yönelik yaklaşımları güçlendirmesi-Japon İşbirliği Kalkınma Ajansının bölgesel olarak uyguladığı ağaçlandırma, seracılık, enerji ve ev pansiyonculuğu desteklerinin varlığı-Ulusal ve Bölgesel finansman kaynaklarının turizm ve sürdürülebilir ulaşım sektörü için kredi ve hibe desteği sağlaması	<ul style="list-style-type: none">-Çevre destinasyonların turizmde daha fazla ön plana çıkması-Küresel ısınma sonucunda su kaynaklarının azalması-Ulusal düzeyde Yeşil yol ve bisikletli ulaşım/turizm konusundaki bilinçsizlik ve koruma stratejilerinin yetersizliği ya da varolan stratejilerin bölgesel ve yerel uygulamalara henüz entegre edilmemiş olması-Yerli turistlerin klasik turizmi (deniz-güneş-kum) daha fazla tercih etmesi

IV. TARTIŞMA VE SONUÇ

Uzundere Vadisi, 2016 yılında Uzundere Belediyesi ve Uzundere Kaymakamlığı'nın girişimleri ile Uluslararası Sakin Şehirler Ağı (Cittaslow)'na dahil olmuştur. Bu durum, ilçenin yeşil altyapıya entegrasyonu, sakin şehir üyeliğinin sürdürülebilir turizm göstergeleri bağlamında ele alınması ve yeşil yol ile ekolojik ulaşım gibi yenilikçi uygulamalara geçiş yapılmasını sağlamıştır. Bu süreçler, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yürütülen Doğu Anadolu Turizmi Geliştirme Projesi (DATUR), T.C. Kalkınma Bakanlığı Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) tarafından yürütülen TRA1 Bölgesi İnovasyona Dayalı Turizm Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023), Uzundere Belediyesi tarafından uygulanan Uzundere Stratejik Gelişme ve Turizm Master Planı ile Uzundere Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2023) gibi belgeler ile desteklenmektedir.

Bu bağlamda, gelecek dönemlerde yeşil yol ve ekolojik ulaşım stratejileri açısından Sakin Şehir Uzundere'de aşağıdaki çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir:

Kireçli Köprü ve Su Kavuşumu Arasındaki Yol Çalışmaları: Bu güzergâhta yeşil altyapı uygulamalarının tamamlanması önerilmektedir. Öneriler arasında şev onarımları, yol ağaçlandırması, kaya düşmelerinin tel kafes sistemleri ile engellenmesi ve özellikle ilçe geçişlerinde refüj düzenlemelerinin yapılması gibi unsurlar yer almaktadır. Ayrıca, Pirinkayalar Tüneli üzerindeki cam teras ve seyir alanlarının rekreasyonel potansiyelini artıracak şekilde yeşil altyapı uygulamaları yapılmalıdır.

Ekolojik Köyler: Dikyar, Sapaca, Gölbaşı, Çamlıyamaç, Altınçanak, Kirazlı, Balıklı, Ulubağ, Çağlayan ve Cevizli köylerinin, derin vadi sistemi içindeki ekolojik çeşitlilik özelliklerinin korunarak ekolojik köyler olarak geliştirilmesi önerilmektedir. Bu köylerin Erzurum-Artvin karayolu güzergâhına yeşil yol prensiplerine uygun olarak bağlanması, bölgedeki sürdürülebilir turizm potansiyelini destekleyecektir.

Doğa ve Kültür Festivalleri: 2012 yılından beri uygulanan doğa ve kültür festivallerinin ulusal ve uluslararası düzeyde

tekrarlanacak şekilde kurumsallaştırılması, Uzundere'nin kültürel çekiciliğini arttıracaktır.

Ekolojik Çeşitlilik ve Sürdürülebilir Turizm Projeleri: Uzundere Vadisi'nin ekolojik çeşitlilik özelliklerinin yeşil yol ve ekolojik ulaşım sistemleri ile desteklenerek Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı'nda yer aldığı üzere kırsal yaşam müzesi, fidancılık, mevsimlik çiçek yetiştiriciliği, seramik atölyesi, Çoruh Arboretumu, sukulent bitki koleksiyonları, yürüyüş ve bisiklet rotalarının orta ve uzun vadede hayata geçirilmesi planlanmaktadır.

Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma Çalışmaları: Uzundere Vadisi'nin jeolojik ve hidrografik zenginlikleri dikkate alınarak, Tortum Havzası düzeyinde erozyonla mücadele ve ağaçlandırma çalışmalarının yürütülmesi, yeşil yol sisteminin sağlıklı bir şekilde güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmaların hayata geçirilmesi, Uzundere'nin yeşil altyapı entegrasyonunu ve ekolojik ulaşım hedeflerini destekleyecek, ilçenin sürdürülebilir turizm potansiyelini arttıracaktır.

KAYNAKÇA

- [1] Miele, M. (2008). Cittaslow: Producing Slowness Against The Fast Life, Space and Polity, 12(1), S:135-156.
- [2] Şahin, İ., & Kutlu, S. Z., (2014). Cittaslow: Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Bir Değerlendirme. JOURNAL OF TOURISM AND GASTRONOMY STUDIES, no.2, 1-9.
- [3] Yalçınkaya, E. ., & Aktan, E. Özlem A. . (2022). Yavaş Şehir Hareketinin Kent biçimine Etkisi Bağlamında İncelenmesi-Taraklı Örneği. *Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı*, (III. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara), 779-794.
- [4] UNEP, UNWTO (2005). Making Tourism More Sustainable: A Guide For Policy Makers. WTO, Madrid
- [5] Little, C., (1995). Greenways for America, The John Hopkins University Press, Baltimore.
- [6] Anonim 2019., <http://www.greenways.com/benefits-of-greenways> 11.06.2019.
- [7] Hocker, J., (1987).Greenways and Land Trust: A Natural Partnership, Land Trusts'Exchange, Washington, Summer.
- [8] Flink, C.A and Searns, R.M., (1993). Greenways A Guide to Planning, Design, and Development. The Conservation Fund.
- [9]EPA, 2019. What is Green Infrastructure?, USA. <https://www.epa.gov/green-infrastructure/what-green-infrastructure>]
- [10] Sutcliffe, E. B., 2012. Raylı Sistemlerin Kentiçi Ulaşımdaki Rolü, 3. Yeşil Ekonomi Konferansı, Yeşil Ulaşım, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, pp.23-31, 23-24 Haziran 2012, İstanbul.
- [11] Beyazıt, E., 2012. Ulaşım Yatırımlarının Sosyo-Ekonomik Faydaları, 3. Yeşil Ekonomi Konferansı, Yeşil Ulaşım, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, pp.39-48, 23-24 Haziran 2012, İstanbul.
- [12] Naumann, S., McKenna, D., Kaphengst, T., 2011. Design, implementation and cost elements of Green Infrastructure projects. Final report. Brussels: European Commission.
- [13] Elam, J., Giltz, L., Spagnola, R., 2012, Green Infrastructure and Transportation Planning to Improve Environmental Outcomes (PPT Presentation), Volpe National Transportation Systems Center, USA, https://www.environment.fhwa.dot.gov/ecological/webinars/webinar_07242012.pdf
- [14] Karahan F., Çakır E., 2011. Uzundere Turizm Master Planı: Vizyon 2023. Uzundere Belediyesi, Erzurum, 2011
- [15] Karahan F., Çil A., Ercişli S., 2017. Uzundere Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2023)", Uzundere Belediyesi, Erzurum.

[16] Atalay, İ. (1980). "Geomorphology of The Lake Tortum And Its Immediate Surroundings (Ne Turkey)", Reviw of The Geographical Institute of The University of İstanbul, International Edition, Volume: 17, 49-63, İstanbul.

[17] Kopar, İ. ve Sevidi, C. (2013). "Tortum Gölü'nün (Uzundere-Erzurum) Güneybatısında Aktüel Sedimentasyon ve Siltasyona Bağlı Alan-Kıyı Çizgisi Değişimleri", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 60, 49-66, İstanbul.

[18] Hassan, A., A. (2015). Uzundere'nin (Erzurum) İklim Özellikleri ve İklimin Ana Çizgileriyle Çevresel Etkileri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. ERZURUM-2015

[19] Akdeniz, N. ve Güven, İ. H. (2002). Maden Tetkik Arama Enstitüsü, 1/500.000 Ölçekli Jeoloji Haritaları Trabzon Paftası, Ankara: MTAE

[20] Bulut Z., Karahan F., Sezen I., (2010). Determining visual beauties of natural waterscapes: A case study for Tortum Valley (Erzurum/Turkey). SCIENTIFIC RESEARCH AND ESSAYS, vol.5, pp.170-182.

[21] Kopar, İ. ve Çakır, Ç. (2013). "Tortum Gölü-Tortum Boğaz Vadisi ve Yakın Çevresinin (Uzundere-Erzurum ve Yusufeli-Artvin) Serrano ve Ruiz-Flaño Yöntemiyle Jeoçeşitlilik Derecesinin Belirlenmesi", İst. Üniv. Ed. Fak. Coğr. Böl. Coğrafya Dergisi, Sayı: 27, 46-66, İstanbul.

[22] Özgeriş M., Karahan F., 2015. Rekreasyonel tesislerde görsel kalite değerlendirmesi üzerine bir araştırma: Tortum ve Uzundere (Erzurum) örneği. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, cilt.16, ss.40-49.